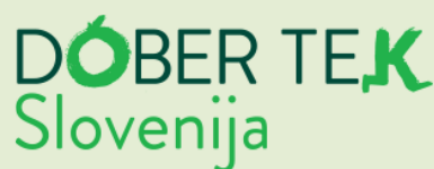

Nacionalni inštitut
za javno zdravje

TRADICIONALNI SLOVENSKI ZAJTRK

Izvajanje nacionalnega
projekta 2022

TRADICIONALNI SLOVENSKI ZAJTRK: IZVAJANJE NACIONALNEGA PROJEKTA 2022

Avtorji: Matej Gregorič, Veronika Pralica

Pri zasnovi evalvacijskega vprašalnika so sodelovali člani medresorske delovne skupine pri Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

Zahvala gre vsem vrtcem in šolam, ki so s svojim sodelovanjem v anketi pomembno pripomogli k nastanku tega poročila.

Urejanje: Veronika Pralica

Izdajatelj: Nacionalni inštitut za javno zdravje, Trubarjeva 2, Ljubljana

Kraj in leto izida: Ljubljana, 2023

Elektronska izdaja.

Spletni naslov: <http://www.nijz.si>

Evalvacijo izvajanja projekta »Tradicionalni slovenski zajtrk 2022« je finančno omogočilo Ministrstvo za zdravje.

Zaščita dokumenta

© 2023 NIJZ

Vse pravice pridržane. Reprodukcijska po delih ali v celoti na kakršenkoli način in v kateremkoli mediju ni dovoljena brez pisnega dovoljenja avtorjev. Kršitve se sankcionirajo v skladu z avtorsko, pravno in kazensko zakonodajo.

Gradivo ni lektorirano.

KAZALO

POVZETEK	4
1 UVOD	5
1.1 Opis projekta	5
1.2 Vrednotenje projekta	6
2 METODE DE LA IN OPIS VZORCA	8
2.1 Vzorec	8
3 REZULTATI.....	9
3.1 Način izvedbe projekta na nivoju zavodov	9
3.1.1 Živila, potrebna za izvedbo zajtrka	9
3.1.2 Časovni termin izvedbe zajtrka	10
3.1.3 Uveljavljanje zahtevkov za povračilo stroškov	11
3.2 Namen in operativni cilji izvedbe projekta ter spremljevalne aktivnosti.....	12
3.2.1 Zastavljeni in realizirani operativni cilji	12
3.2.2 Spremljevalne aktivnosti projekta.....	13
3.2.3 Medpredmetno povezovanje vsebin projekta TSZ.....	14
3.3 Sodelovanje z deležniki in dobavitelji v okviru projekta.....	15
3.4 Učinkovitost in uspešnost projekta	16
3.4.1 Izvedba vsebin projekta TSZ med šolskim letom.....	16
3.4.2 Vidik odpadne hrane ob izvedbi projekta	17
3.4.3 Doprinos projekta na nivoju vključenih otrok/učencev, učiteljev/vzgojiteljev, staršev in vodstva	18
3.4.4 Uporabna vrednost plakata ob izvedbi projekta	19
3.4.5 Pomoč projekta TSZ pri vključevanju lokalnih živil.....	20
3.5 »Tradicionalno slovensko kosilo«.....	21
3.5.1 Sodelovanje s pripravo »Tradicionalnega slovenskega kosila«	21
3.5.2 Aktivnosti ob izvedbi »Tradicionalnega slovenskega kosila«	21
3.6 Podpora ideje o razporeditvi aktivnosti v podporo TSZ v daljše obdobje.....	22
3.7 Priporočila in pobude zavodov glede izvedbe projekta TSZ v prihodnje	22
4 ZAKLJUČEK	24
5 VIRI.....	26

POVZETEK

Tradicionalni slovenski zajtrk je v šolskem letu 2022/23 v petek, 18. novembra 2022, potekal pod sloganom »Zajtrk z mlekom – super dan«. Na ta dan se je obeleževal tudi dan slovenske hrane, s katerim se želi poudarjati pomen hrane iz lokalnega okolja.

Projekt Tradicionalni slovenski zajtrk se že od začetka izvaja po slovenskih šolah in vrtcih, udeleženi pa se je na pobudo Čebelarstva Slovenije, ki je v letu 2006 pričela s projektom »En dan za zajtrk med slovenskih čebelarjev v slovenskih vrtcih«.

Nacionalni inštitut za javno zdravje (v nadaljevanju NIJZ) je izvedel vrednotenje izvajanja le-tega tudi v letu 2022. Vrednotenje je bilo preko spletne ankete opravljeno kot naknadno ovrednotenje procesov, izdelkov in v omejenem obsegu tudi širših vplivov. Z evalvacijo smo želeli ugotoviti, kako učinkovit in uspešen je bil izvedeni projekt in ali je v določenih segmentih dosegel želene učinke.

Analiza anketnega vprašalnika je podala nekaj ključnih ugotovitev in sicer:

- Na **nivoju vrtcev in šol** je projekt uspešen, saj je z njim zadovoljna večina zavodov, ki so izpolnili evalvacijski vprašalnik. Uspešnost projekta se kaže tudi v izboljšani pestrosti metod in pristopov ter načrtovanih spremljevalnih aktivnostih, ki podpirajo temeljne cilje projekta. Projektnim vsebinam se namenja pozornost večkrat skozi šolsko leto, v šolah pa so te postale tudi del medpredmetnih povezav;
- Na **nivoju vključenih otrok in učencev** je projekt učinkovit, saj v aktivnostih sodeluje večina otrok in zaposlenih na zavodih, vodstvo pa te aktivnosti zelo podpira. Sprejemljivost tradicionalnih živil za zajtrk je med otroki in učenci velika, saj ob tem nastaja zanemarljiva količina odpadne hrane, sploh v vrtcih. Otroci s projektom pridobijo tudi številna nova znanja ter povečujejo zavedanje o pomenu lokalne in zdrave prehrane. Še vedno nezanemarljiv, vendar pa manjši je vpliv na spremembo odnosa do zajtrka in še manjši na spremembo vedenja;
- Na **nivoju pomembnih deležnikov** se uspešnost projekta kaže v izboljšanjem sodelovanju z lokalnimi ponudniki hrane in z vzpostavljanjem mreže zunanjih strokovnih sodelavcev. Uspešnost sodelovanja z lokalnimi dobavitelji se kaže tudi v velikem deležu neposrednih dobav hrane s kmetij, zadrug in živilskih podjetij;
- Projekt se je izkazal kot uspešen **povezovalni mehanizem** na nivoju državnih institucij in resorjev, pa tudi na nivoju šol in vrtcev, ki se s pomočjo projekta med seboj povezujejo in združujejo svoje aktivnosti ter tako prenašajo primere svojih praks in hkrati krepijo socialno mrežo med zaposlenimi in otroki;
- Projekt lahko ocenimo za nekoliko manj uspešen le z vidika ne-vključevanja srednjih šol, slabega vključevanja staršev ter na nivoju procesa zaradi zavodom še vedno prezahtevnih administrativno-finančnih postopkov in omejitev pri izboru živil. Čeprav večina zavodov uveljavlja zahtevek za povračilo stroškov nabave živil, pa z leti ta delež nekoliko upada.

1 UVOD

1.1 Opis projekta

Projekt Tradicionalni slovenski zajtrk (v nadaljevanju TSZ) je bil v letu 2022 izveden že dvanajsto leto zapored in je osrednji dogodek dneva slovenske hrane. Ta od leta 2012 poteka vsak tretji petek v novembru in se izvaja v slovenskih vrtcih in osnovnih šolah, osnovnih šolah s prilagojenim programom ter zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami (v nadaljevanju VIZ). V Sloveniji so že pred uvedbo projekta TSZ potekale nekatere aktivnosti, ki so spodbujale zdrav način prehranjevanja. Ena od najzaslužnejših, da se je razvil nacionalni projekt TSZ, je Čebelarstva zveza Slovenije, ki je od leta 2006 do 2011 izvajala izobraževalno akcijo »En dan za zajtrk med slovenskih čebelarjev v slovenskih vrtcih« oz. medeni zajtrk. Akcija je bila namenjena predvsem izobraževanju in ozaveščanju otrok o pomenu čebel in čebeljih pridelkov za zdravje ljudi in dobrobit okolja.

Koordinator projekta, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (v nadaljevanju MKGP), vsako leto opredeli živila, ki so del projekta TSZ, za katera lahko zavodi uveljavljajo povračilo stroškov. Višina pavšalnega nadomestila, pogoji in način uveljavljanja so določeni s Pravilnikom o izvajanju projekta Tradicionalni slovenski zajtrk (Uradni list RS, št. 128/20, 6/21, 162/21 in 115/22)¹.

Namen projekta TSZ je izobraževati, obveščati in ozaveščati otroke in mladostnike ter posredno tudi širšo javnost o pomenu zajtrka v okviru prehranjevalnih navad, pomenu in prednostih lokalno pridelanih živil slovenskega izvora, pomenu kmetijske dejavnosti za okolje in pomenu čebelarstva za kmetijsko pridelavo, gospodarske dejavnosti in širše okolje. K temu pripomorejo tudi pripravljena gradiva, nabor učnih kmetij, sezname dobaviteljev in za ta namen ustanovljena spletna stran TSZ².

Poleg osrednjega namena se želi na ta način poudariti tudi uživanje kakovostne doma pridelane hrane, vlogo kmeta kot pridelovalca hrane in pomena čebele (ki je tesno povezana s kmetijstvom in pridelavo hrane). Posredno sta cilja projekta še tesnejša povezava ustreznih resorjev in institucij pri skupnih aktivnostih ter povezovanje ponudnikov lokalno pridelane/predelane hrane ter VIZ-ov z namenom vzpostavitve kratkih nabavnih verig.

Eden od namenov je tudi skrbno ravnanje z odpadki in lokalna trajnostna oskrba, s čimer prispevamo k ohranjanju narave in gospodarnemu ravnanju z naravnimi viri in okoljem. Smiselno je vzpodbujati lokalno okolje, da se samooskrbuje, da se skrajšujejo transportne poti živil in se s tem povečuje kvaliteta življenja vseh, vključenih v ta proces.

Že od same priprave strokovnih podlag za izvedbo projekta TSZ kot osrednji dogodek ostaja ponudba že uveljavljenega zajtrka, ki je sestavljen iz kruha, mleka, masla, medu in jabolka (vse lokalnega izvora). Poleg priprave in ponudbe zajtrka strokovni delavci VIZ-ov izvedejo tudi spremljevalne oz. podporne aktivnosti, kar je tudi največja dodana vrednost projekta.

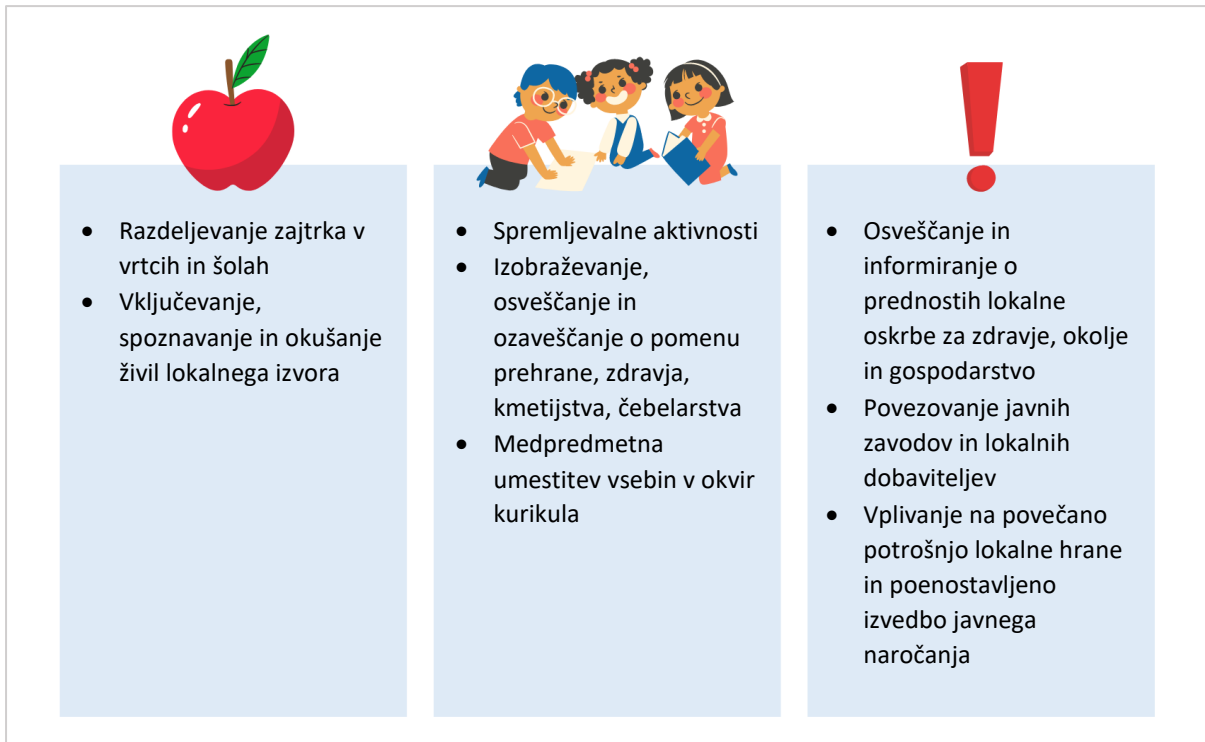
Sredstva, ki so bila zagotovljena s strani MKGP, so VIZ-om omogočila nakup dodatnega obroka (zajtrka), ki je bil sestavljen iz vseh zgoraj navedenih živil.

S projektom se dolgoročno želi vplivati na izboljšanje prehranjevalnih navad, s poudarkom na rednem uživanju zajtrka, pogostejšem vključevanju lokalno pridelane hrane ter večjem vključevanju vzgojno-izobraževalnih vsebin v kurikulum, predvsem tistih, ki poudarjajo pomen kmetijstva in čebelarstva,

¹ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ODRE2569>

² <https://www.nasasuperhrana.si/tradicionalni-slovenski-zajtrk/>

pravilne in zdrave prehrane, živilske industrije, telesne dejavnosti za zdravje ter ohranjanje čistega okolja.

Slika 1: Trije stebri nacionalnega projekta Tradicionalni slovenski zajtrk

Ker ima projekt precej široko zastavljene cilje, je pomembno tesno medresorsko in medinstitucionalno sodelovanje, ki je v tem projektu zgledno urejeno, tudi glede števila sodelujočih institucij (projektu se v povprečju pridruži vsaj en nov partner letno). Vsak od partnerjev ima v projektu glede na svoje pristojnosti, zmožnosti in obseg delovanja aktivno vlogo. Zaradi široko zastavljenih ciljev je prav, da se z izvajanjem projekta ohranijo temeljni cilji projekta, vsako leto pa se izbere ena osrednja tema, ki je nato predmet komuniciranja vseh partnerjev.

1.2 Vrednotenje projekta

Vrednotenje projekta TSZ poteka sistematično že od leta 2011 in sicer od leta 2015 dalje praviloma na dve leti. Do zdaj so bile opravljene evalvacije projekta v letih 2011, 2012, 2014, 2015, 2017, 2019 in zaradi epidemije covid-19 nato šele 2022. Vse evalvacije so zbrane v javno dostopnih poročilih na spletnih straneh NIJZ in portalu »Naša super hrana«, ki deluje pod okriljem MKGP.

Po izvedbi projekta TSZ v letu 2022 smo želeli ugotoviti, ali so VIZ-i dosegli pričakovane rezultate, ter kakšen napredek je bil zaznan na nivoju otrok in mladostnikov. Od odgovornih za izvedbo projekta v VIZ-ih smo želeli tudi izvedeti, kako so ocenili uspešnost projekta ter kakšni so njihovi predlogi oz. priporočila za nadaljevanje projekta.

Pričujoče vrednotenje izvajanja projekta TSZ je namenjeno naknadnemu notranjemu vrednotenju projekta v VIZ-ih, ki se izvaja s strani medresorske in medinstitucionalne delovne skupine, imenovane pri MKGP. Vrednotenje projekta se izvaja po izvedbi projekta TSZ. Usmerjeno je v pregled dela izdelkov ter v omejenem obsegu tudi vplivov glede na zastavljene cilje in naloge. Ugotovitve vrednotenja so namenjene pripravi priporočil za izboljšano izvajanje projekta TSZ v bodoče.

Glede na dosedanje izvajanje projekta T SZ želimo z notranjim vrednotenjem ugotoviti oziroma oceniti:

- uspešnost in način delovanja projekta na nivoju omenjenih VIZ-ov, ki so bili v projekt vključeni,
- učinkovitost in doseganje ciljev projekta na nivoju vrtčevskih in osnovnošolskih otrok,
- uspešnost projekta na nivoju vseh vpletenih sektorjev, institucij in drugih organizacij,
- način izvedbe projekta v VIZ-ih, kjer so izvedli projekt, kakšne spremljevalne aktivnosti so ob tem izvedli ter morebitne težave, ki so jih ob tem zaznali.

2 METODE DELA IN OPIS VZORCA

Na NIJZ smo po izvedbi projekta TSZ izvedli anketo, s katero smo želeli ovrednotiti izvedbo projekta TSZ v VIZ-ih ter pridobiti mnenja in prepoznati težave, s katerimi se le-ti srečujejo. Anketni vprašalnik je bil kvantitativen, zaprtega tipa, v posameznih segmentih nadgrajen z odprtimi vprašanji. Vsebinsko so anketni vprašalnik sooblikovali in potrdili člani delovne skupine za izvedbo TSZ pri MKGP.

Dodana vrednost anketnega vprašalnika so predlogi, ki so jih VIZ-i zapisali glede možnosti razvoja projekta TSZ v prihodnje. Vsebinsko in dolžino smo za potrebe evalvacije skrajšali, ob tem ohranili kontinuiteto zbiralnih podatkov ter dodali nekatera nova vprašanja, ki nakazujejo tudi možnost identifikacije dobrih praks v izvedbi projekta TSZ.

Odgovornim osebam v VIZ-ih smo v okrožnici Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport poslali povezavo do spletne ankete v okolju »1ka«, ki je bila oblikovana glede na strokovne kriterije, literaturo in na podlagi dosedanjih izkušenj z izvedbo in evalvacijo projekta. Zaposili smo jih za izpolnitev ankete, ki je bila aktivna od 18. 10. 2022 do 23. 12. 2022.

Po identifikaciji osnovnih podatkov o VIZ-u (naziv, kontaktna oseba in vrsta VIZ-a, opredelitve okolja, kjer se nahaja, velikosti VIZ-a ipd.) smo želeli z anketnim vprašalnikom pridobiti vpogled v:

- a) način izvedbe projekta TSZ v VIZ-ih (kdo je dostavil živila, kdaj so otrokom in mladostnikom ponudili zajtrk, kako bodo VIZ-i pokrili strošek za nabavo živil projekta TSZ),
- b) namen in operativne cilje izvedbe projekta TSZ na nivoju VIZ-ov (medpredmetno povezovanje, namen in zastavljeni operativni cilji, izvedba in opis spremljevalnih aktivnosti),
- c) sodelovanje VIZ-ov z deležniki in dobavitelji (opredelitev sodelovanja z deležniki),
- d) učinkovitost in uspešnost projekta TSZ (izvedba vsebin projekta TSZ med šolskim letom, doprinos projekta TSZ, uporabnost gradiv, pomoč projekta TSZ pri vključevanju lokalnih živil),
- e) sodelovanje v akciji »Tradicionalno slovensko kosilo« (ali so sodelovali, kakšne aktivnosti so izvedli),
- f) predloge VIZ-ov za izvedbo projekta TSZ v bodoče.

2.1 Vzorec

Vzorčni okvir so predstavljali vsi VIZ-i v Sloveniji. Posredovani anketni vprašalnik o izvedbi projekta TSZ je zadovoljivo rešilo 681 VIZ-ov, kar je največji odziv zavodov do zdaj, v celoti pa jih je vprašalnik rešilo 423. Na vprašanje o vrsti vzgojno-izobraževalnega zavoda je odgovorilo 676 zavodov, od tega 402 osnovni šoli, 131 samostojnih vrtcev, 115 osnovnih šol z vrtcem ali obratno, 4 zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami ter 11 zavodov, ki so se glede na različne kombinacije uvrstili pod drugo.

Podatki so bili v spletni aplikaciji z namenom analize prečiščeni, pregledani ter predstavljeni v osnovnih frekvencah.

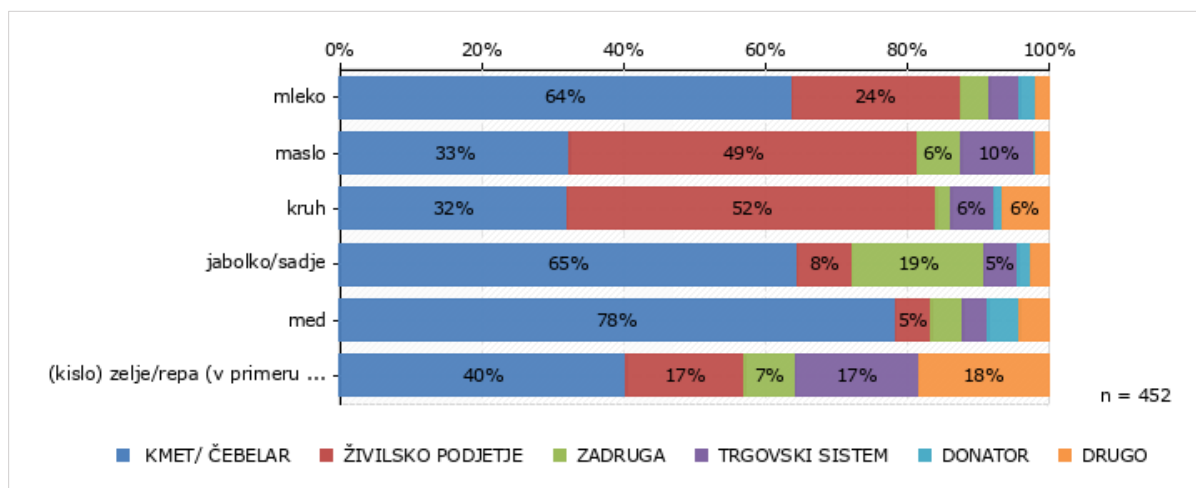
Glede na demografsko porazdelitev opazimo, da je bilo največ VIZ-ov, ki so rešili vprašanje o okolju, v katerem se nahaja VIZ, iz mestnega okolja (42 %), dobra tretjina (39 %) VIZ-ov je bila iz vaškega okolja, nekoliko manj kot petina (19 %) pa s primestnega okolja.

3 REZULTATI

3.1 Način izvedbe projekta na nivoju zavodov

3.1.1 Živila, potrebna za izvedbo zajtrka

S pomočjo anketnega vprašalnika so bile uvodoma pridobljene informacije, pri kom so zavodi naročili živila, potrebna za izvedbo projekta TSZ. Največ medu, pa tudi mleka in sadja uspejo VIZ-i dobaviti neposredno od kmeta oz. čebelarja, najmanj pa kruha in masla, ki ju zavodi najpogosteje dobijo neposredno od proizvajalca (Slika 2).

Slika 2: Porazdelitev dobaviteljev, ki so VIZ-om zagotovili živila, potrebna za izvedbo zajtrka (in kosila)

Na vprašanje kje oz. pri kom so zavodi naročili mleko, je odgovorilo 451 VIZ-ov. Mleko so v največji meri (64 %) naročili neposredno pri kmetih. Skoraj četrtina (24 %) VIZ-ov je mleko naročilo pri živilskih podjetjih, v manjši meri pa so mleko naročilo pri zadrugah (4 %), v trgovskih sistemih (4 %) oz. drugje (2 %). Mleko je bilo donirano desetim VIZ-om.

Podatki za obdobje 2014-2022 kažejo, da VIZ-i vedno manj mleka pridobijo od živilskih podjetij in nekoliko več od kmetov. Naročanje preko trgovskih sistemov se skozi leta precej spreminja, letos je bilo naročil več kot v letih 2017 in 2019. Podatki za zadruge in donatorje se v zadnjem obdobju ne spreminjajo veliko.

Na vprašanje glede naročila masla je odgovorilo 449 VIZ-ov. Maslo je največ VIZ-ov (49 %) naročilo pri različnih živilskih podjetjih, tretjina (33 %) na kmetijah, 10 % pri trgovskem podjetju, 6 % preko zadrug ter 2 % drugje. Maslo je bilo donirano enemu VIZ-u.

V obdobju 2014-2022 stalno narašča delež zavodov, ki uspejo maslo pridobiti direktno od kmetov, vedno manj pa je takih, ki ga pridobijo preko živilskih podjetij in trgovskih sistemov.

Na vprašanje glede naročanja kruha je odgovorilo 448 VIZ-ov. Kruh je največ VIZ-ov (52 %) naročilo pri različnih živilskih podjetjih (pekarnah), v tretjini (32 %) primerov so kruh naročili pri kmetih oz. na kmetijah, 6 % drugje, 6 % pri trgovskih podjetjih, manjši delež (2 %) pa preko zadrug. Kruh je bil letos doniran petim VIZ-om.

V obdobju 2014-2022 stalno narašča delež zavodov, ki uspejo nabaviti kruh neposredno od kmeta. Ostali deleži se sicer nekoliko spreminjajo, vendar pa ni večjih sprememb.

Na vprašanje kje oz. pri kom so si zagotovili sadje, je odgovorilo 452 VIZ-ov. VIZ-i so jabolka oz. drugo sadje v večji meri (65 %) naročili na kmetijah. Približno petina (19 %) je sadje naročila pri zadrugah, manj (8 %) v živilskih podjetjih, trgovskih sistemih (5 %) oz. drugje (2 %). Enajst zavodov je sadje za izvedbo projekta TSZ prejelo kot donacijo.

V obdobju 2014-2022 se delež zavodov, ki so naročali jabolka oz. sadje pri kmetih, ni veliko spreminjal, izjema je leto 2017, ko je bilo zaradi pozebe veliko težje dobiti jabolka pri kmetih, posledično je bilo več jabolk naročenih preko zadrug, živilskih podjetij in trgovskih sistemov.

Na vprašanje glede naročila medu je odgovorilo 450 VIZ-ov. Ugotavljamo, da je največ VIZ-ov (78 %) med naročilo neposredno pri čebelarju oz. kmetu, v manjši meri pa pri enem izmed živilskih podjetij (5 %), zadrugi (4 %), trgovskem sistemu (4 %), oz. drugje (4 %). 4 % VIZ-ov je med prejelo kot donacijo.

V obdobju 2014-2022 stalno narašča delež zavodov, ki so uspeli med naročiti direktno pri čebelarjih, donacij pa je iz leta v leto manj. Ostali podatki glede dobaviteljev se skozi leta niso veliko spreminjali.

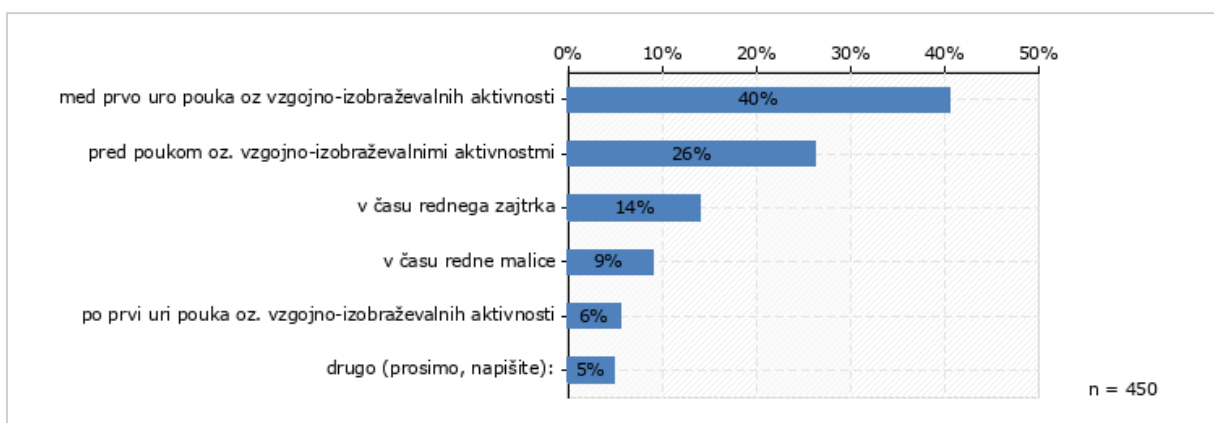
Na vprašanje glede (kislega) zelja oz. repe za izvedbo tradicionalnega kosila je odgovorilo 126 VIZ-ov. Največ (40 %) jih je zelje/repo naročilo pri kmetih, malo manj kot petina pri živilskih podjetjih (17 %) in trgovskih sistemih (17 %) ter drugje (18 %), najmanj v zadrugah (7 %). Donacij zelja oz. repe ni bilo.

3.1.2 Časovni termin izvedbe zajtrka

Zavodi praviloma že v svojem letnem delovnem načrtu določijo čas in način izvedbe projekta TSZ.

VIZ-i so na vprašanje, kdaj so otrokom oz. učencem na dan izvedbe TSZ kot dodaten dnevni obrok pripravili zajtrk, v slabi polovici (40 %) primerov odgovorili, da so ga ponudili v času izvedbe prve ure pouka ali vzgojnih aktivnosti, dobra četrtina (26 %) pa ga je ponudila pred začetkom pouka oz. vzgojno-izobraževalnimi aktivnostmi.

Približno desetina VIZ-ov se je za ponudbo tradicionalnega slovenskega zajtrka letos odločila v času dopoldanske malice (9 %), nekoliko več v času rednega zajtrka (14 %). Majhen delež VIZ-ov (6 %) je izvedlo zajtrk po prvi uri pouka oz. vzgojno-izobraževalnih aktivnosti. V kategoriji drugo so se pojavile različne kombinacije že predvidenih odgovorov, odvisno od tipa VIZ-a, večinoma so zajtrk pripravili ob različnih časih glede na starost otrok (Slika 3).

Slika 3: Čas ponudbe zajtrka kot dodatnega obroka na dan izvedbe TSZ

Pri rezultatih ankete o časovnem terminu izvedbe zajtrka kot dodatnega obroka je razlika med šolami in vrtci precej velika. Večina vrtcev je zajtrk pripravila v času rednega zajtrka (86 %), večina šol pa med

prvo uro pouka (53 %) ali pred poukom (29 %). V času redne malice (8 %) in po prvi uri pouka (6 %) je zajtrk pripravilo zelo malo šol.

3.1.3 Uveljavljanje zahtevkov za povračilo stroškov

Zavodom je s Pravilnikom o izvajanju projekta Tradicionalni slovenski zajtrk ponujena možnost povračila stroškov, povezanih z nabavo živil za izvedbo TSZ. Ugotavljamo, da je najmanj VIZ-ov (69 %) uveljavljalo povračilo stroškov za med, kjer je bilo tudi največ donacij. Največ zahtevkov so VIZ-i uveljavljali za mlečni asortima (81 %), nekoliko manj za kruh in sadje (80 %). Malo manj kot desetina pa je takih VIZ-ov, ki zahtevkov sploh ni uveljavljalo (Tabela 1).

V obdobju 2014-2022 je stalno prisoten visok delež zavodov, ki uveljavlja zahtevke za povrnitev stroškov za dobavo živil za zajtrk. Kljub temu pa se v tem obdobju povečuje število zavodov, ki zahtevkov ne vložijo iz različnih razlogov.

Tabela 1: Delež VIZ-ov, ki so si iz različnih virov krili stroške, povezane z nabavo živil za zajtrk

Živilo	Uveljavili zahtevek MKGP	Donirano/podarjeno	Lastna sredstva	Drugo/različne kombinacije
Mleko	81 %	4 %	7 %	8 %
Maslo	81 %	/	9 %	9 %
Kruh	80 %	/	10 %	9 %
Jabolka/sadje	80 %	2 %	9 %	9 %
Med	69 %	10 %	10 %	11 %

Pri uveljavljanju prispevka za povrnitev stroškov nakupa živil je razlika med šolami in vrtci precej velika. Podatki ankete kažejo, da je zahtevek uveljavilo 95 % šol in le 84 % vrtcev. Pod utemeljitve so tisti vrtci, ki zahtevka niso uveljavljali, navedli različne razloge, in sicer: nismo imeli dodatnega obroka (3), nimamo lastne kuhinje (1), nismo oddali uradne prijave (1), računalniški program ne omogoča odštevanja denarnih sredstev na računu za plačilo vrtca (1), preveč administrativnih postopkov (1).

Rezultate anketnega vprašalnika smo dopolnili s podatki, ki jih v zvezi z uveljavljanjem zahtevkov zbira in posreduje MKGP (Tabela 2). Podatki za leto 2020 se nanašajo na nadomestni termin, 11. junija 2021, saj je bil TSZ zaradi epidemije covid-19 izveden naknadno.

Tabela 2: Primerjava deleža VIZ-ov (glede na skupno število VIZ-ov v Sloveniji), ki so v letih od 2014 do 2022 oddali zahtevek za povračilo stroškov (vir: MKGP, 2023)

Tip VIZ-a	Delež VIZ-ov, ki so oddali zahtevek (%)									
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Osnovne šole	91,2	92,0	90,5	89,2	84,3	85,3	53,1	79,4	84,6	
Vrtci (samostojni)	63,7	62,7	56,4	53,7	43,3	40,0	19,6	35,2	37,6	
Osnovne šole s prilagojenim programom (OŠPP)*	59,3	64,3	55,6	64,3	/	/	/	/	/	
Zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami	25,0	33,3	33,3	33,3	50,0	20,0	66,7	92,9	50,0	
Skupaj	81,3	81,2	78,8	77,2	72,0	71,2	44,0	67,2	70,6	

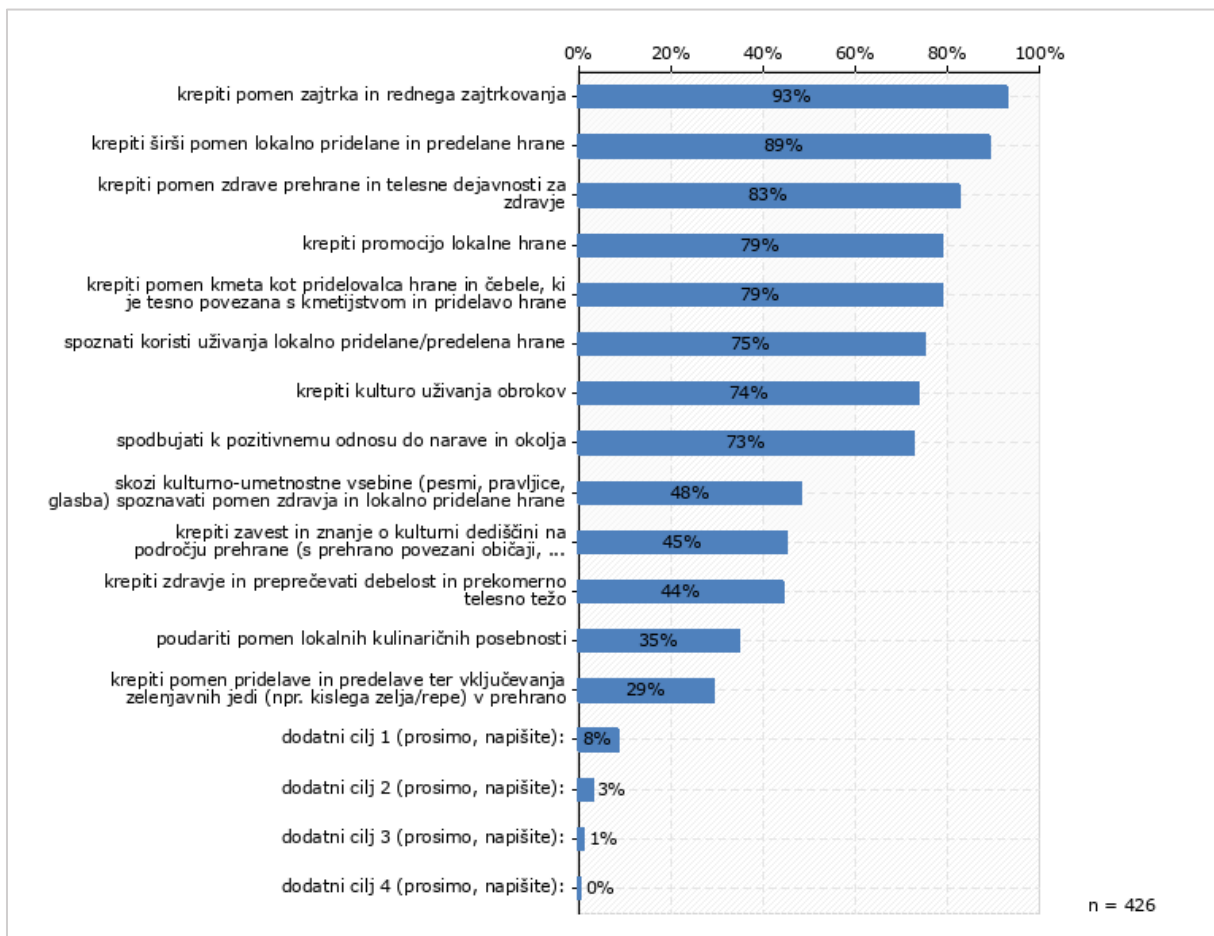
*podatki za OŠPP za leta 2018-2022 niso navedeni ločeno, ampak so obravnavani skupaj z osnovnimi šolami.

3.2 Namen in operativni cilji izvedbe projekta ter spremljevalne aktivnosti

3.2.1 Zastavljeni in realizirani operativni cilji

Zavodi se izvedbe projekta TSZ lotevajo na različne načine, spodbuja pa se jih, da si za izvedbo projekta zastavijo take operativne cilje, ki bi jih med izvajanjem projekta lahko tudi dosegli. Rezultati ankete kažejo, da se operativni cilji skladajo z zastavljenimi cilji TSZ.

Vprašanje glede zastavljenih ciljev je imelo več možnih odgovorov. Skoraj vsi VIZ-i (93 %) so si kot operativni cilj zastavili krepitev zavedanja glede pomena rednega uživanja zajtrka. 89 % zavodov je želelo krepiti pomen lokalno pridelane in predelane hrane, 83 % pa poudariti pomen zdrave prehrane in telesne dejavnosti za zdravje. Ostali cilji in njihova pogostost v VIZ-ih so prikazani na Sliki 4.

Slika 4: Operativni cilji, ki so jih s projektom TSZ želeli doseči VIZ-i (možnih je več odgovorov)

Poleg že naštetih ciljev je 8 % VIZ-ov pod dodatne cilje zapisalo do 5 lastnih zastavljenih ciljev, ki so povzeti v Tabeli 3.

Tabela 3: Dodatni operativni vzgojno-izobraževalni cilji, ki so jih VIZ-i želeli realizirati s projektom TSZ

Cilj	Opis cilja
1	<ul style="list-style-type: none"> • Kultura prehranjevanja (5x) • Ločevanje, reciklaža odpadkov (4x) • Ozaveščanje o pomenu zdravega načina življenja (3x) • Spoznavanje dela čebelarjev/kmetov (3x) • Spoznavanje pridelave živil (2x)

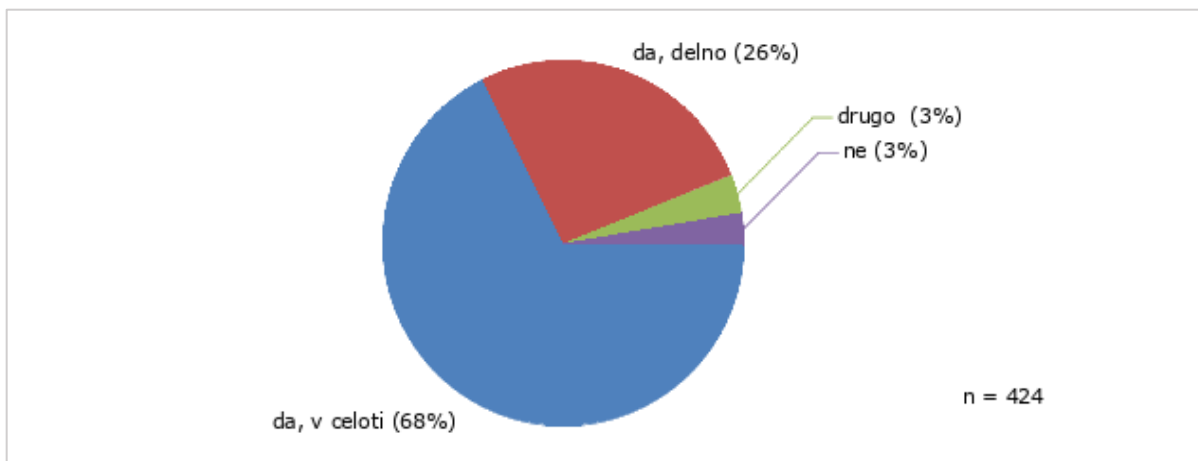
	<ul style="list-style-type: none"> • Spoznavanje pomena uživanja mleka in mlečnih izdelkov (2x) • Seznanitev z lokalnimi pridelovalci živil (2x) • Likovno ustvarjanje na temo TSZ (2x) • Zmanjšanje količin odpadne hrane (2x) • Trajnost (2x) • Spoznavanje medonosnih rastlin in njihovega pomena (1x) • Spodbujanje povezovanja med učenci (1x) • Horizontalna povezava pouka v vseh razredih (1x) • Odgovornost v zvezi s hrano (1x) • Spodbujanje ekološke pridelave/predelave živil (1x) • Ozaveščanje o pomenu lokalne hrane (1x) • Krepitev duševnega zdravja (1x)
2	<ul style="list-style-type: none"> • Spoznavanje pridelave in predelave živil (3x) • Zmanjšanje količin zavržene hrane (2x) • Spoznavanje pomena čmrljev kot oprasovalcev (1x) • Usvajanje praktičnih veščin priprave obroka (1x) • Vertikalna povezava pouka v vseh razredih (1x) • Krepitev telesnega in duševnega zdravja (1x) • Spoznavanje pomena uživanja mleka in mlečnih izdelkov (1x) • Kultura prehranjevanja (1x)
3	<ul style="list-style-type: none"> • Spoznavanje pridelave in predelave živil (2x) • Spoznavanje jedi iz skute (1x) • Spoznavanje uporabe čebeljega voska v kozmetiki (1x) • Trajnost (1x)
4	<ul style="list-style-type: none"> • Spoznavanje dela čebelarja (1x) • Spoznavanje pridelave in predelave živil (1x)
5	/

V obdobju 2014-2022 podatki o operativnih vzgojno-izobraževalnih ciljih kažejo, da se vedno več poudarka daje pozitivnemu odnosu do narave in okolja, pomenu kmeta kot pridelovalca hrane in čebele, lokalnim kulinaricnim posebnostim ter lokalni hrani. Cilji so vedno bolj konkretni, ne več tako abstraktni, poudarja se praktične veščine, pogosteje se pojavljajo teme o zdravju in hrani skozi kulturno-umetniške vsebine ter kulturna dediščina. Na drugi strani pa šole vedno manj pogosto navajajo, da si kot cilj zastavijo krepitev pomena zdrave prehrane in telesne dejavnosti za zdravje. Ker so bili mleko in mlečni izdelki izbrana osrednja tema komuniciranja, so zavodi pod drugo pogosto navajali cilje v tej povezavi.

3.2.2 Spremljevalne aktivnosti projekta

VIZ-i so na dan projekta imeli načrtovane spremljevalne aktivnosti in zanimala nas je njihova (samo)ocena, v kolikšni meri so te aktivnosti uspeli izpeljati.

Malo več kot polovica (51 %) VIZ-ov je navedla, da so načrtovane spremljevalne aktivnosti izvedli v celoti, več kot tretjina (40 %) je mnenja, da so spremljevalne aktivnosti izvedli le delno, manjši delež (5 %) pa ocenjuje, da načrtovanih spremljevalnih aktivnosti niso uspeli izvesti (Slika 5). Pod drugo so navedli še izpeljavo naravoslovnega in tehničnega dne, obisk muzejev in lokalnih pridelovalcev živil ter izvedbo spremljevalnih aktivnosti v tednu pred zajtrkom.

Slika 5: Ocena izvedbe vnaprej načrtovanih spremljevalnih aktivnosti v VIZ-ih v okviru projekta TSZ

V nadaljevanju nas je zanimalo, katere spremljevalne aktivnosti so zavodi izvedli. Vprašanje je bilo odprtega tipa, z možnostjo več kot ene navedbe izvedenih spremljevalnih aktivnosti.

Odgovori so zbrani po pogostosti pojavljanja in zbrani po vsebinskem sklopu:

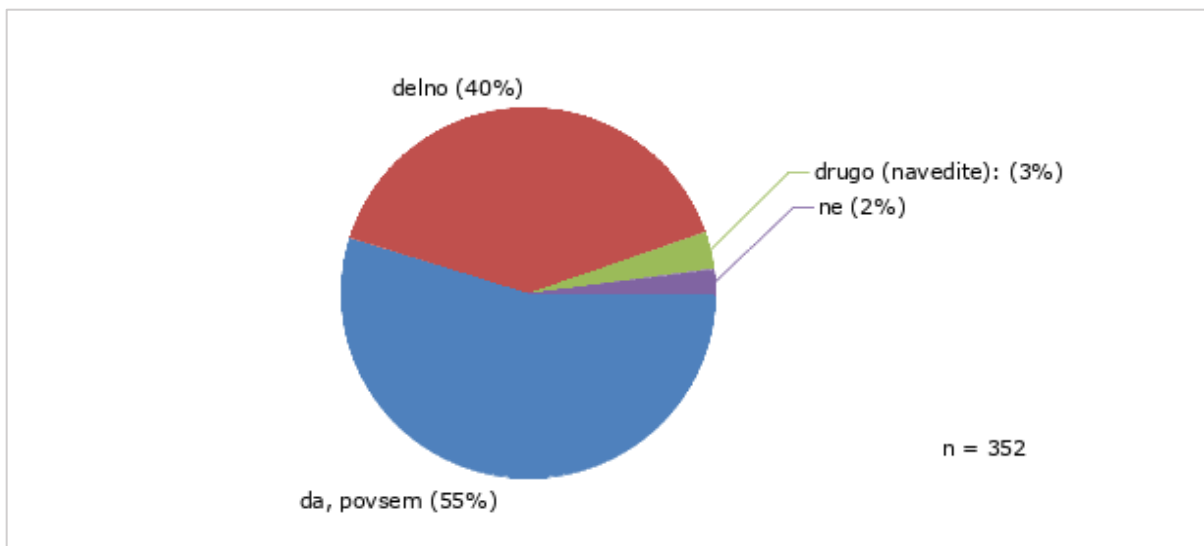
- izvedba delavnic (izdelava plakatov, bonton pri jedi, likovne delavnice ipd.) (192x) ,
- izvedba dni dejavnosti (npr. naravoslovni dan na temo zdravega prehranjevanja, obisk bližnje kmetije, obisk strokovnjakov, poslušanje radijskih oddaj, ogled video vsebin ipd.) (173x),
- predavanja o zdravi prehrani, pomenu zajtrka ter lokalne hrane, predavanja o pomenu čebel in čebeljih izdelkov, degustacije jedi (161x),
- obisk čebelarja (90x),
- petje/poslušanje pesmi »Čebelar« in drugih slovenskih pesmi, ki govorijo o čebelah (83x),
- medpredmetno povezovanje z vsebinami TSZ (34x),
- teden aktivnosti (npr. teden slovenskih jedi, druge aktivnost v tednu pred TSZ) (10x).

V obdobju 2014-2022, ko izvajamo evalvacijo projekta, stalno narašča delež zavodov, ki jim na dan izvedbe uspe realizirati spremljevalne aktivnosti.

3.2.3 Medpredmetno povezovanje vsebin projekta TSZ

Vprašanje o medpredmetnem povezovanju vsebin na temo projekta TSZ je bilo zastavljeno osnovnim šolam. Več kot polovici (55 %) je uspelo vsebine povsem vključiti v medpredmetno povezovanje, delno pa slabi polovici (40 %). Manjšemu deležu osnovnih šol (2 %) medpredmetno sodelovanje znotraj projekta TSZ ni uspelo.

Pod drugo so bile navedene še: naravoslovni dan (3x), delavnice (3x) in šolske ure dejavnosti na temo TSZ (1x) (Slika 6).

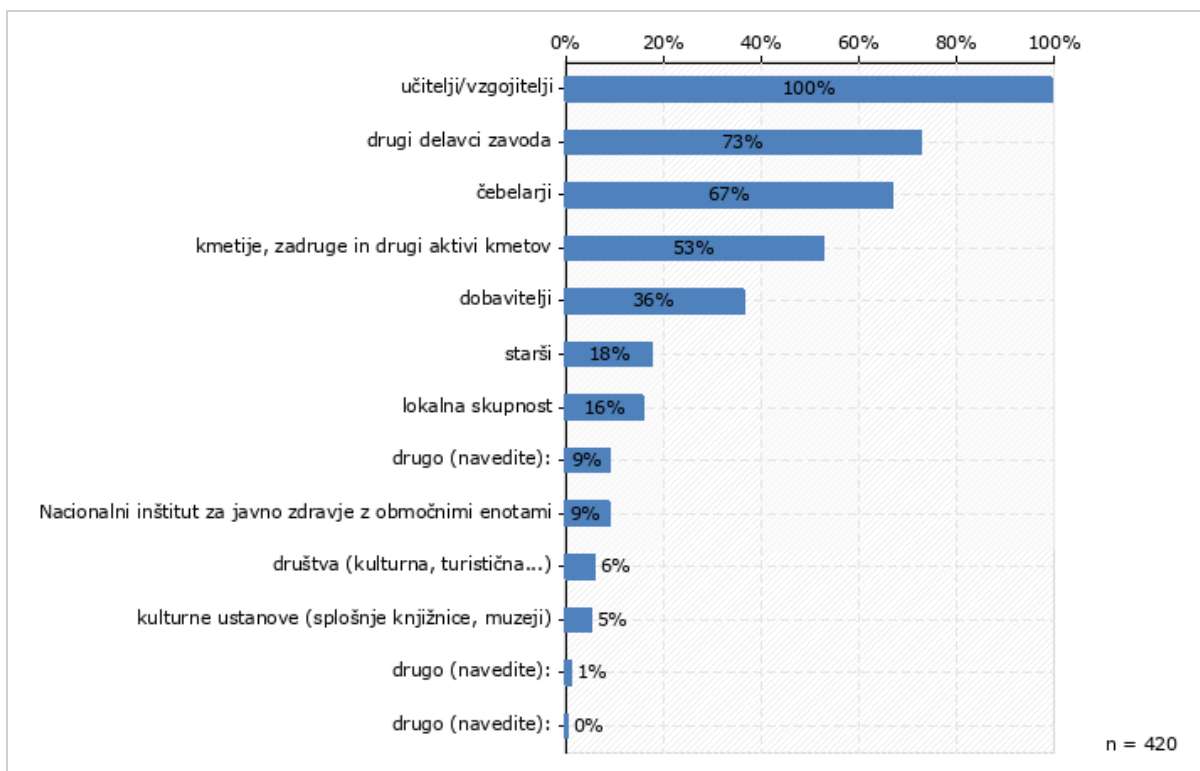

Slika 6: Ocena uspešnosti izvedbe medpredmetnega povezovanja vsebin projekta TSZ v osnovnih šolah

3.3 Sodelovanje z deležniki in dobavitelji v okviru projekta

Anketiranci so navedli, s katerimi deležniki so sodelovali pri izvedbi projekta TSZ ter opisali način sodelovanja. Vsi VIZ-i so sodelovali z učitelji in/ali vzgojitelji znotraj svojega kolektiva (izvedba dni dejavnosti, delavnic, vključevanje vsebin v izvedbo učnih ur), visok je bil tudi delež VIZ-ov (73 %), ki so sodelovali z ostalimi zaposlenimi znotraj svojega kolektiva (tehnična, kulinarčna izvedba), ter VIZ-ov (67 %), ki so sodelovali s čebelarji (obisk, predstavitev čebelarstva dejavnosti). V več kot polovici primerov (53 %) so sodelovali s kmeti ter v 36 % z dobavitelji (dostava živil). V najmanjši meri so zavodi sodelovali z lokalno skupnostjo (16 %), nekaj manj kot desetina (9 %) pa je takih, ki so sodelovali z NIJZ. VIZ-i so sodelovali tudi z različnimi društvi (6 %) in s kulturnimi ustanovami (5 %) (Slika 7).

Poleg omenjenih so nekateri VIZ-i sodelovali še z Ministrstvom za zdravje, podjetjem Slorest, srednjimi šolami, Kmetijsko gozdarsko zbornico, zdravstvenimi domovi, Centri za krepitev zdravja, upokojenkami, Karitasom, Univerzo v Ljubljani in mlečno kraljico.

Slika 7: Sodelovanje VIZ-ov z deležniki in dobavitelji v okviru izvedbe TSZ (možnih je več odgovorov)

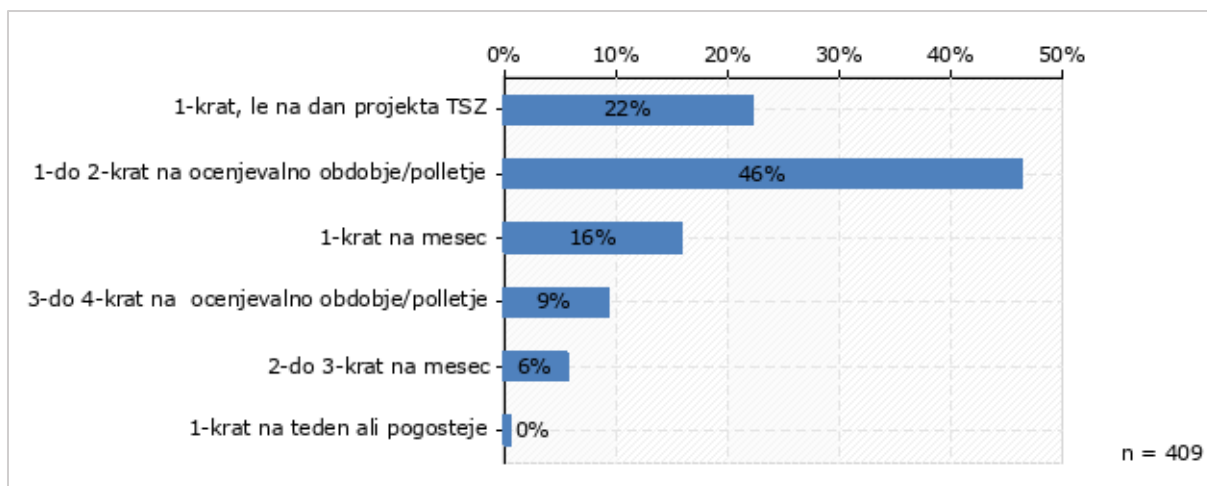
V obdobju 2014-2022 podatki analiz izvedbe projekta TSZ kažejo, da VIZ-i vedno manj pogosto sodelujejo z zunanjimi deležniki (čebelarji, kmetije, zadruga, dobavitelji, starši, lokalna skupnost), okrepilo pa se je sodelovanje znotraj timov zavodov.

3.4 Učinkovitost in uspešnost projekta

3.4.1 Izvedba vsebin projekta TSZ med šolskim letom

Eden izmed bistvenih namenov projekta TSZ je spodbujanje obravnave njegovih vsebin v VIZ-ih tekom celega (šolskega) leta, zato so nam VIZ-i posredovali podatek, kako pogosto imajo v načrtu obravnavo vsebin projekta TSZ med letom.

Največ VIZ-ov (46 %) se bo vsebinam projekta posvetilo enkrat do dvakrat v ocenjevalnem obdobju oz. polletju, dobra petina (22 %) jih bo vsebine projekta izvedla le na dan izvedbe projekta TSZ, 16 % zavodov bo vsebine obravnavalo enkrat mesečno, 15 % pa več kot enkrat mesečno (Slika 8).

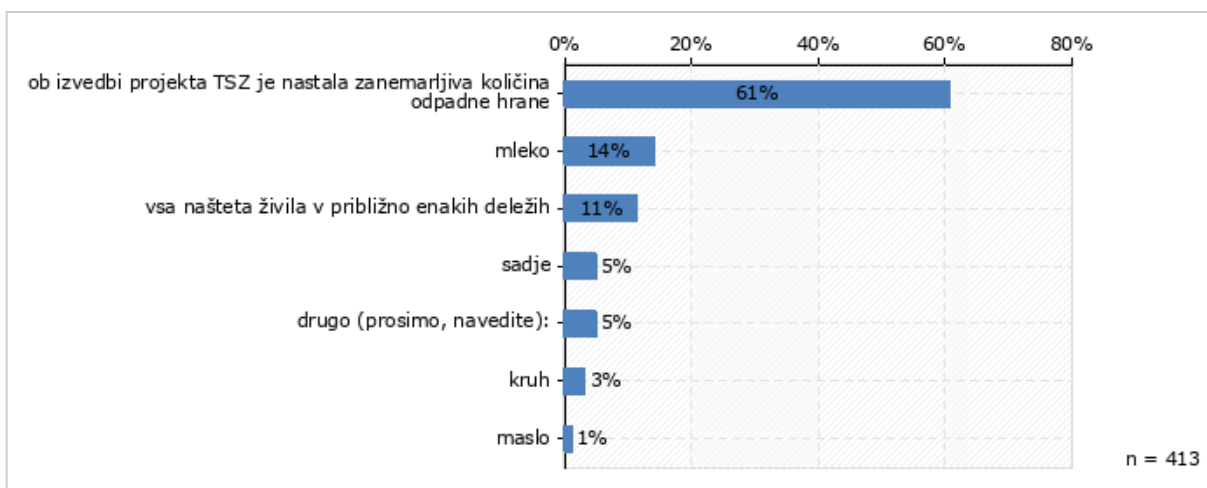
Slika 8: Pogostost izvedbe vsebin TSZ v VIZ-ih tudi po izvedbi projekta

V obdobju 2014-2022, ko se izvaja evalvacija projekta, VIZ-i vedno pogosteje vključujejo vsebine TSZ večkrat letno, ne le na dan izvedbe TSZ, vendar pa je hkrati vedno manj takih, ki jih vključujejo pogosteje kot 1- do 2-krat na ocenjevalno obdobje/polletje. Najbolj v tem obdobju narašča delež zavodov, ki vsebine izvajajo 1- do 2-krat na polletje.

3.4.2 Vidik odpadne hrane ob izvedbi projekta

VIZ-i se že nekaj časa trudijo zmanjšati deleže odpadne hrane, zato smo preverili, katero živilo se je ob izvedbi projekta TSZ najpogosteje pojavljalo kot odpadna hrana³.

Največ VIZ-ov (61 %) je poročalo, da je ob projektu TSZ nastala zanemarljiva količina odpadne hrane. Več kot desetina (14 %) jih je poročala, da jim največji delež odpadne hrane predstavlja mleko, v 11 % VIZ-ov so odpadno hrano predstavljala vsa živila v enakih deležih, v 5 % sadje in v 5 % kruh, v 1 % pa je ostalo največ masla. Pod drugo (5 %) so VIZ-i navedli, da odpadne hrane ni bilo (14x), v primeru viška hrane so jo otroci pojedli tekom dopoldneva (3x) (Slika 9).

Slika 9: Pogostost pojavljanja različne odpadne hrane v VIZ-ih, vezane na izvedbo projekta TSZ

³ Med odpadno hrano štejemo vsa surova ali obdelana živila in ostanke teh živil, ki se izgubijo pred, med ali po pripravi hrane in pri uživanju hrane, vključno s hrano, ki se odvrže med proizvodnjo, distribucijo, prodajo in izvajanjem storitev, povezanih s hrano, in v gospodinjstvih. Vir: https://www.stat.si/dokument/9173/hrana_med_odpadki.pdf

Rezultati ankete kažejo, da do večjih količin odpadne hrane pride v šolah, saj je le 54 % šol navedlo, da je ob izvedbi projekta TSZ nastala zanemarljiva količina odpadne hrane. Vrtcev, v katerih je na ta dan nastala zanemarljiva količina odpadne hrane, je bilo v anketi 72 %. V šolah je med živili največkrat ostalo mleko, v vrtcih pa kruh.

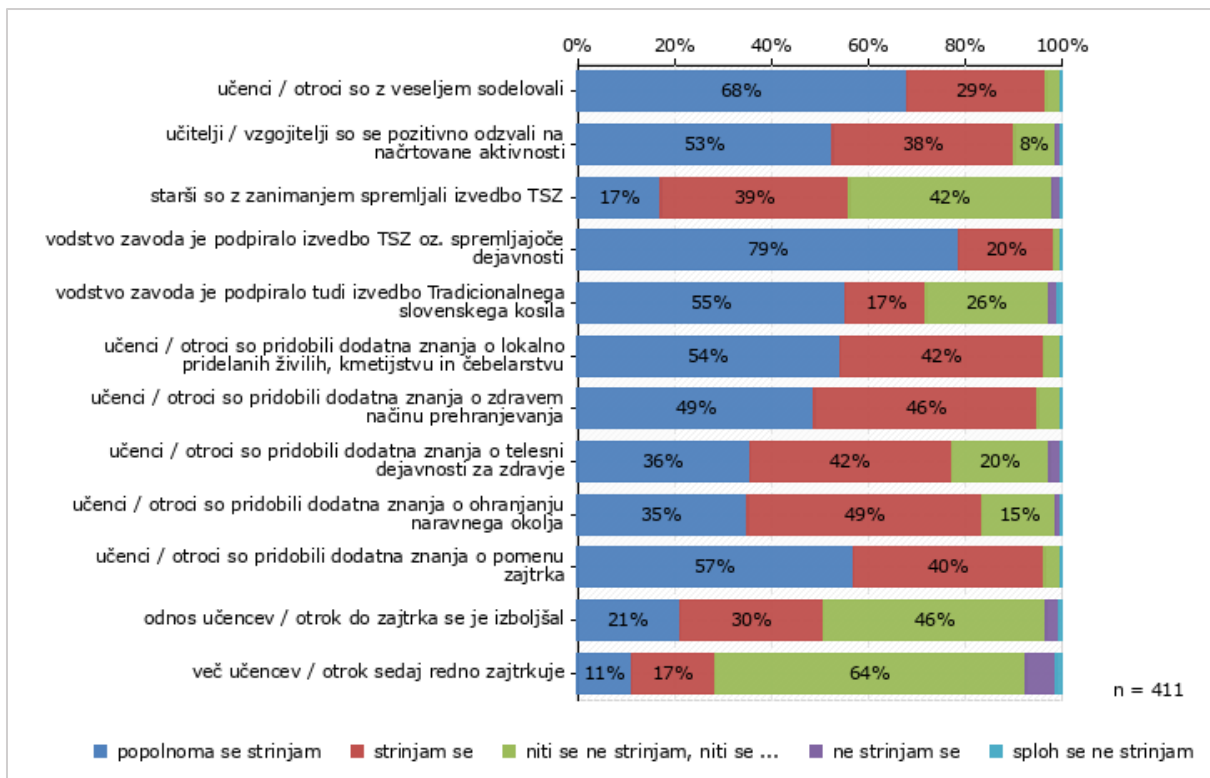
Zastavili smo tudi odprto vprašanje, na kakšen način bi zmanjšali količino zavržkov hrane v okviru projekta TSZ. Odgovore smo razvrstili v kategorije in navedli, kolikokrat se je pojavila vsaka izmed njih:

- ponujanje sadja, ostalih živil preko celega dne ali ponovna uporaba (7x),
- ukinitvev ali manjše porcije dopoldanske malice (kosila) na dan izvedbe projekta oz. izvedba TSZ v času dopoldanske malice (6x),
- odpadki hrane so znotraj projekta TSZ že sedaj v zanemarljivi količini oz. jih ni (5x),
- ne najdemo rešitve, težavo zaznavamo že več let (4x),
- uporaba živil pri pouku gospodinjstva (4x),
- spremljevalne aktivnosti, promocija, motivacija (3x),
- manjša količina naročenih živil (predvsem mleka) (3x),
- samopostrežen način ponudbe živil oz. zajtrka (1x),
- spodbujanje staršev otrok za uživanje zdrave hrane (otroci niso navajeni okusa ekoloških, nepredelanih živil, npr. domače kravje mleko) in redno uživanje zajtrka (1x),
- izvedba kuharske delavnice (1x),
- možnost uporabe izdelkov s spremenjeno konsistenco za otroke s posebnimi potrebami, ki imajo pogosto nevrološke okvare in zato težje uživajo nekatera običajna živila (1x),
- donacija hrane (1x).

3.4.3 Doprinos projekta na nivoju vključenih otrok/učencev, učiteljev/vzgojiteljev, staršev in vodstva

Zavodi so z lestvico (se popolnoma strinjam - se strinjam - niti se ne strinjam niti se strinjam - ne strinjam se - sploh se ne strinjam) ocenili izvedbo projekta TSZ. Vprašanje je bilo sestavljeno iz trditev, ki so bile ovrednotene s podanimi ocenami.

Največ VIZ-ov (79 %) se je v celoti strinjalo z ugotovitvijo, da je njihovo vodstvo podpiralo izvedbo projekta TSZ in spremljajočih aktivnosti, prav tako se jih je 68 % v celoti strinjalo, da so otroci v projektu TSZ z veseljem sodelovali in 53 % s tem, da so se učitelji/vzgojitelji pozitivno odzvali na izvedbo projekta (Slika 10).

Slika 10: Doprinos izvedbe projekta na nivoju vključenih otrok/učencev, učiteljev/vzgojiteljev, staršev in vodstva (možnih je več odgovorov)

Podatki iz obdobja 2014-2022 kažejo, da vodstvo vsa leta podpira izvajanje projekta TSZ. Učenci/otroci vsa leta pridobivajo dodatna znanja na različnih področjih, z veseljem sodelujejo pri TSZ, vendar pa VIZ-i ocenjujejo, da projekt nima tako velikega vpliva na odnos do zajtrka in pogostost zajtrkovanja med učenci/otroki. Na žalost pa je iz poročil razvidno tudi, da je po ocenah zavodov zanimanje staršev vsako leto manjše.

3.4.4 Uporabna vrednost plakata ob izvedbi projekta

V podporo izvedbi projekta TSZ in Dneva slovenske hrane je bil natisnjen tematski plakat »Zajtrk z mlekom – super dan«, ki ga pripravi MKGP (Slika 11). VIZ-i so z odgovorom ocenili uporabno vrednost in pomen pripravljenega plakata. Več kot polovica (61 %) jih meni, da je plakat zelo uporaben. 15 % zavodov v letošnjem letu ni prejelo plakata. Slaba desetina (7 %) pa meni, da plakat za izvedbo projekta TSZ nima bistvene vrednosti.

Plakat se zdi bolj uporaben vrtcem kot šolam. Med predstavniki vrtcev, ki so odgovarjali na anketo, je bilo 68 % takih, ki se jim je zdel plakat zelo uporaben, 11 % pa jih meni, da plakat nima bistvene vrednosti. Plakata ni prejelo 9 % vrtcev. Rezultati iz šol so nekoliko drugačni. Zelo uporaben se zdi 57 %, brez bistvene vrednosti pa 6 %. Plakata ni prejelo 16 % šol, ki so sodelovale v anketi.

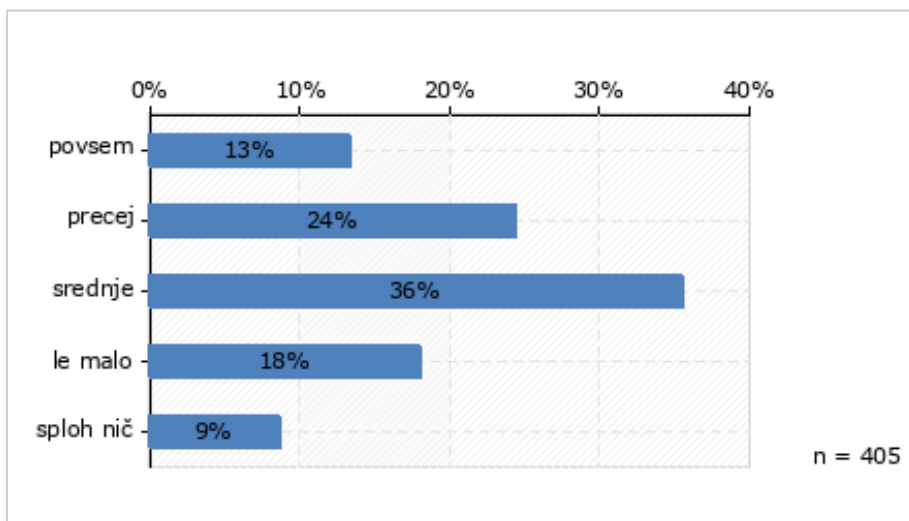
Pod drugo so VIZ-i večinoma odgovarjali, da so plakat(e) obesili na šoli, nekateri si želijo, da bi plakat prejeli po pošti.

Slika 11: Tematski plakat v podporo izvedbi projekta TSZ 2022

3.4.5 Pomoč projekta TSZ pri vključevanju lokalnih živil

Zavodi so z ocenjevalno lestvico (1-povsem, 2-precej, 3-srednje, 4-malo, 5-splošni nič) ocenili, v kolikšni meri jim je projekt TSZ v pomoč pri lažjem, kakovostnejšem naročanju lokalno pridelanih/predelanih živil in vključevanju le-teh v sistem naročanja. Največ, približno polovica (52 %) jih je mnenja, da je vpliv izvedenega projekta z vidika lažjega vključevanja lokalnih živil precejšen (odgovori precej in povsem), medtem ko je približno tretjina (31 %) VIZ-ov menila, da ima izvedba projekta lahko le srednje velik vpliv. Za manjšo oz. nikakršno povezavo med izvedbo projekta TSZ in lažjim načinom vključevanja lokalnih živil v naročanje pa se je opredelilo 17 % zavodov (Slika 12).

Slika 12: Ocena vpliva projekta TSZ glede kakovostnejšega in lažjega naročanja lokalnih živil v VIZ-ih

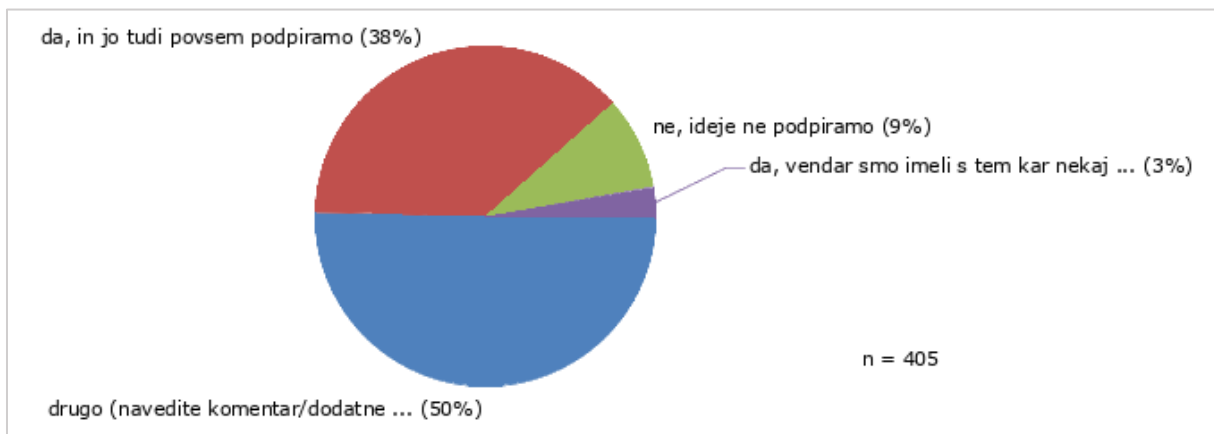
V obdobju 2014-2017 je delež tistih, ki so menili, da je TSZ precej oz. povsem v pomoč naraščal, po tem letu pa močno pada.

3.5 »Tradicionalno slovensko kosilo«

3.5.1 Sodelovanje s pripravo »Tradicionalnega slovenskega kosila«

VIZ-e smo vprašali, če so se pridružili vseslovenski akciji s pripravo "Tradicionalnega slovenskega kosila", torej kosila s kislim zeljem ali repo (Slika 13). 41 % zavodov se je odločilo za vključitev, od tega jih 38 % ideje tudi povsem podpira, 3 % pa je imelo nekaj začetnih težav. 9 % vprašanih ideje ne podpira.

50 % zavodov je pri vprašanju označilo drugo, svoj odgovor so nato utemeljili. Veliko jih je navedlo, da imajo kisl zelje in repo večkrat na jedilniku, niso pa teh jedi vključili točno na dan izvedbe TSZ. Precej jih tudi podpira idejo o izvedbi in se bodo akciji pridružili v naslednjih letih. Nekaj je tudi zavodov, ki ne kuhajo kosila, ker imajo samo razdelilno kuhinjo, nekateri pa s projektom niso bili seznanjeni.

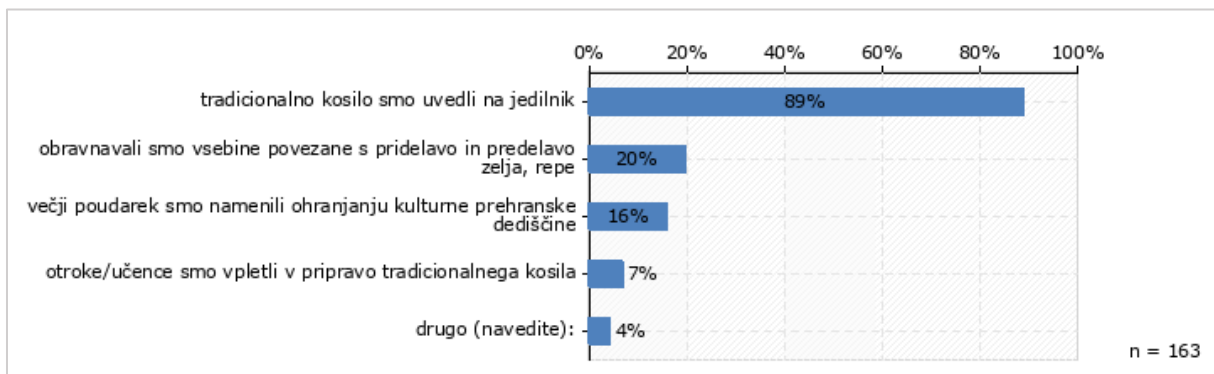

Slika 13: sodelovanje VIZ-ov s pripravo »Tradicionalnega slovenskega kosila«

3.5.2 Aktivnosti ob izvedbi »Tradicionalnega slovenskega kosila«

Zavodi, ki so izvedli "Tradicionalno slovensko kosilo", so odgovorili še na vprašanje, katere aktivnosti so izvedli v okviru tega projekta (Slika 14). Največ (89 %) jih je tradicionalno kosilo uvedlo na jedilnik, 20 % jih je obravnavalo vsebine, povezane s pridelavo in predelavo zelja in repe. 16 % zavodov je namenilo večji poudarek ohranjanju kulturne prehranske dediščine, 7 % jih je otroke oz. učence vpletlo v pripravo kosila.

4 % vprašanih je označilo drugo, omenjene aktivnosti so bile spoznavanje jedi prednikov ter tipičnih slovenskih jedi skozi igre in slike ter obravnavanje tematike pri gospodinjstvu.

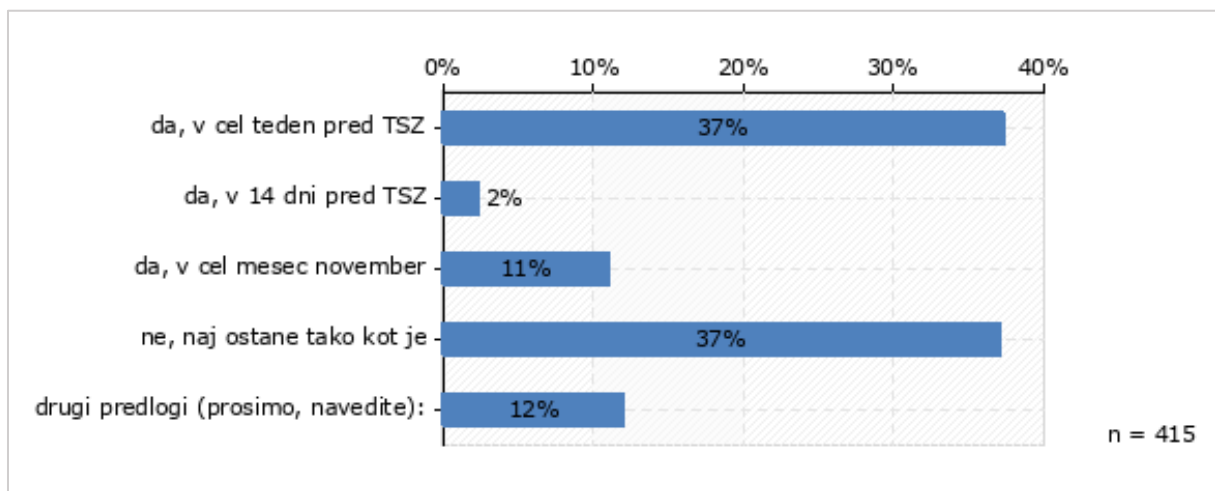
Slika 14: Aktivnosti, ki so jih VIZ-i izvedli v okviru akcije "Tradicionalno slovensko kosilo"

3.6 Podpora ideji o razporeditvi aktivnosti v podporo TSZ v daljše obdobje

Zavode smo vprašali tudi, če podpirajo idejo, da bi aktivnosti v podporo TSZ, ki so sedaj zgoščene na en dan, prerazporedili v daljše obdobje.

37 % VIZ-ov bi aktivnosti podaljšalo v cel teden pred TSZ, prav toliko pa jih želi, da aktivnosti ostanejo razporejene tako, kot so bile. Manjši del zavodov bi aktivnosti izvajal še dalj časa (Slika 15).

Drugi predlogi glede pogostosti izvajanja aktivnosti so bili, da bi TSZ izvajali večkrat letno in da bi izbiro živil prilagodili sezoni. Nekaterim bi bilo bolje, če bi bil TSZ izveden v pomladnem ali poletnem času, saj je takrat delo na poljih bolj aktivno in bi si lahko ogledali več stvari, povezanih s pridelavo hrane. Nekaj zavodov je predlagalo, da TSZ ne bi bil omejen na določen termin, ampak bi šola lahko sama izbrala, kdaj ga bo izvedla.

Slika 15: Podpiranje ideje, da bi aktivnosti v podporo TSZ prerazporedili v daljše obdobje

3.7 Priporočila in pobude zavodov glede izvedbe projekta TSZ v prihodnje

Kot zaključek evalvacije projekta TSZ smo s strani VIZ-ov želeli pridobiti pripombe, mnenja, izboljšave in pobude glede izvedbe, ugotoviti, kje so z izvedbo projekta TSZ imeli težave, ter zbrati njihove ideje za razvoj projekta TSZ v bodoče.

VIZ-i so navedli precej predlogov in pobud, ki smo jih združili glede na vsebinsko sorodnost in jih razvrstili glede na pogostost pojavljanja odgovorov.

- Pohvale (72x):
 - projekt je dobro pripravljen in organiziran,
 - projekt je na šoli dobro sprejet, učenci se ga veselijo,
 - želimo več projektov na temo zdravega prehranjevanja.
- Finančna sredstva (52x):
 - na enega otroka je dodeljen premajhen znesek,
 - ekološko pridelana živila so veliko dražja,
 - povrnitev načina oddajanja zahtevkov na prejšnji sistem, da se dobi povrnjena sredstva, ne fiksne zneska na učenca.
- Organizacija (50x):
 - TSZ naj se organizira večkrat letno oz. pogosteje,

- odpoved malice na dan TSZ, izvedba TSZ namesto malice (malica in kosilo na ta dan ostajata, več je odpadne hrane),
 - objava idej za spremljevalne aktivnosti, ki jih VIZ-i omenijo v anketi,
 - več gradiva za organizacijo »Tradicionalnega slovenskega kosila«,
 - za načrtovanje aktivnosti je v učnem procesu premalo časa,
 - daljši čas izvajanja spremljevalnih aktivnosti (manj zahtevna izvedba),
 - več praktičnih predlogov za izvedbo v posameznih razredih,
 - hitrejši dostop do gradiv,
 - objava zavodov oz. ustanov, ki bi omogočili zunanjšega predavatelja,
 - srečanje vseh vodij TSZ za izmenjavo idej,
 - bolj točno določeni cilji projekta,
 - večja promocija TSZ v javnih medijih.
- Zaposleni (15x):
 - zaposleni, ki organizirajo TSZ, so preobremenjeni, saj je veliko dela z organizacijo, dokumentacijo, oddajanjem vlog za povračilo sredstev,
 - zahtevni in preobsežni administrativni postopki,
 - izvedba je časovno zahtevna za delavce v kuhinji.
- Ponudba jedi (11x):
 - premajhna raznolikost jedi (predlogi: kaša, polenta, žganci, skuta, kislo mleko),
 - izmenjava receptov in razširitev predlogov različnih kosil,
 - prilagoditev nabora živil za učence s posebnimi potrebami, ki imajo težave pri hranjenju,
 - možnost nakupa mleka brez laktoze.
- Dobava živil (6x):
 - TSZ je v vseh VIZ-ih organiziran na isti dan, zato lokalni pridelovalci težko zagotovijo zadostno količino živil,
 - več dobaviteljev, ki ponujajo kvalitetna živila,
 - nadzor nad dobavitelji.

4 ZAKLJUČEK

Prehranske navade, ki se oblikujejo v najzgodnejši dobi, vplivajo na izbiro živil in način prehranjevanja ter na zdravje tudi v kasnejšem življenjskem obdobju.

Glavni namen projekta TSZ je, poleg oblikovanja zdrave navade uživanja zajtrka, okrepiti zavedanja o pomenu in razlogih za lokalno samooskrbo, domačo pridelavo in predelavo ter spodbujanje naročanja hrane, pridelane v lokalnem okolju. Javnosti predstavlja pomen kmetijstva in čebelarstva ter živilsko-predelovalne industrije ter spodbuja k pravilni in zdravi prehrani v okviru zdravega življenjskega sloga. Posebno pozornost namenja tudi pomenu telesne dejavnosti in ohranjanju čistega okolja ter kulturni dediščini, s čimer se približuje tudi strateškim ciljem s tem povezanih nacionalnih politik.

Zajtrk predstavlja prvi obrok v dnevu, zato je zelo pomembno, da izberemo kakovostne in hranilno bogate sestavine. Raziskave so namreč pokazale, da uravnotežen zajtrk daje energijo za učinkovito delo ter vpliva na boljšo zbranost, lažje učenje, na boljšo prehranjenost in urejenost dnevne prehrane, kar je v času intenzivne rasti in razvoja otrok še toliko bolj pomembno.

Iz ponudbe in načina naročanja živil je razvidno, da se zavodi pri izvedbi projekta trudijo, da ponujajo čim bolj kakovostna, hranilno bogata živila iz lokalnega okolja, kar nakazuje na doseženo uspešnost projekta. Ob tem se trudijo vzpostaviti neposredne dobave od lokalnih dobaviteljev (kmetov, živilskih podjetij ali zadrug), saj podatki kažejo, da se vsako leto povečuje delež neposrednih naročil.

Večina zavodov tudi uveljavlja zahtevke za povrnitev stroškov za dobavo živil za zajtrk, kar kaže na dobro črpanje ponujenih sredstev projekta. Kljub temu pa se povečuje število zavodov, ki zahtevkov ne vložijo iz različnih razlogov (donacija živil, prezahtevnost administrativnih postopkov ipd.), vendar pa projektne aktivnosti vseeno izvedejo, kar pomeni, da zajtrk vsako leto poveže večino vrtčevskih in šolskih otrok.

Spremljevalne vzgojno-izobraževalne dejavnosti projekta so njegova največja dodana vrednost. Zavodi se trudijo, da izvedbo projekta obogatijo z različnimi aktivnostmi (dnevi dejavnosti, predavanja, delavnice ipd.), ki jih načrtujejo že precej pred samo izvedbo projekta. Glede na rezultate predvidevamo, da so spremljevalne aktivnosti, ki potekajo na dan zajtrka, vsako šolsko leto bolje načrtovane, saj narašča delež zavodov, ki uspejo načrtovane dejavnosti tudi izvesti v celoti.

V največjem deležu zavodi med načrtovane cilje uvrščajo vsebine povezane z zdravjem in zdravo prehrano ter s kmetijstvom in pomenom lokalne pridelave. Sledijo vsebine, ki so povezane s poznavanjem kulture prehranjevanja in krepitvijo odnosa do okolja in narave, kar je v skladu z zastavljenimi cilji in namenom projekta. Kljub temu se v zadnjih letih pojavljajo dodatni oziroma novi cilji, ki so bolj praktično in konkretno naravnani in nakazujejo morebitno smer razvoja projekta v prihodnje.

Uspešnost projekta se kaže tudi v tem, da večina osnovnih šol uspe projektne vsebine povsem ali vsaj delno vključiti v medpredmetno povezovanje, ta delež pa se v primerjavi s preteklimi leti še povečuje. Precej zavodov se je tudi letos odločilo, da bodo te vsebine v veliki meri izvajali tudi večkrat letno, vendar je vedno manj zavodov, ki vsebine vključujejo več kot 1- do 2-krat na polletje. Ne glede na to pa projekt pomembno prispeva k večji pestrosti učnih metod in pristopov ter načrtovanih spremljevalnih aktivnostih.

Tematsko obarvan plakat, ki ga v podporo izvedbi projekta in Dneva slovenske hrane pripravi MKGP, je dobro sprejet med zavodi, v letu 2022 je bil odziv še precej boljši kot v prejšnjih letih. Veliko manj je bilo VIZ-ov, ki plakata niso prejeli, kar kaže na to, da se je izboljšal potek distribucije le-teh.

Uspešnost projekta se kaže tudi v zanemarljivih odpadkih hrane, kljub temu pa v okviru izvedbe zajtrka ostajajo rezerve za izboljšave. Zato je smiselno začeti širiti dobre prakse, ki jih ob tem zavodi navajajo (npr. manjše porcije, dostopnost preko celega dneva). Otroci večinoma dobro sprejemajo živila tradicionalnega zajtrka, vendar pa je smiselno ob tem otroke navajati tudi na uživanje drugih zdravju koristnih živil iz lokalnega okolja, s posebno pozornostjo v skupinah manj dovzetnih otrok.

Projekt se je izkazal za učinkovitega tudi z vidika vključitve vseh pomembnih oseb, saj je v projektnih aktivnostih na dan izvedbe aktivno v povprečju sodelovala večina otrok in zaposlenih na posameznem zavodu.

Projekt je učinkovit tudi na nivoju šol in vrtcev, saj so ti poročali o vključevanju številnih deležnikov v projekt. Ne samo, da so uspeli povezati kolektive na nivoju zavodov, ampak so s projektom uspeli vzpostaviti sodelovanje s čebelarji, kmetijami, zadrugami ter drugimi dobavitelji živil. Nekateri VIZ-i so se povezali še z Ministrstvom za zdravje, podjetjem Slorest, srednjimi šolami, Kmetijsko gozdarsko zbornico, zdravstvenimi domovi, Centri za krepitev zdravja, upokojenkami, Karitasom, Univerzo v Ljubljani in mlečno kraljico. Kljub vsemu pa ostaja še nekaj priložnosti za izboljšano sodelovanje tudi z drugimi potencialnimi deležniki, zlasti s starši otrok, kmetijskimi svetovalci, društvi, kulturnimi in socialnimi ustanovami ter lokalno skupnostjo.

Glede na rezultate na nivoju otrok in mladostnikov lahko sklepamo, da izvajanje projekta vpliva na izboljšanje obstoječega stanja, saj se je po mnenju zavodov s projektom povečalo zavedanje otrok o pomenu lokalne in zdrave prehrane. Ob tem so otroci in mladostniki pridobili tudi dodatna praktična znanja o zdravem načinu prehranjevanja, o pomenu lokalno pridelane hrane, čebelarstvu in kmetijstvu nasploh.

V zadnjih letih se projektu TSZ pridružuje še akcija »Tradicionalno slovensko kosilo«, kateri se vsako leto pridruži več zavodov, veliko se jih namerava pridružiti v prihodnjih letih, saj se jim zdi ideja dobra in jo podpirajo.

Projekt Tradicionalni slovenski zajtrk je bil s pomočjo medresorskega in partnerskega sodelovanja v letu 2022 uspešno izveden že dvanajsto leto zapored, kar kaže tudi na to, da je projekt dober povezovalni mehanizem različnih institucij in resorjev na nacionalni ravni in učinkovito »orodje« za vzpostavljanje kratkih verig v dobavi hrane med lokalnimi pridelovalci/predelovalci ter vzgojno-izobraževalnimi zavodi.

Ob tem ne smemo pozabiti, da gre največja zasluga za uspešnost izvedbe vzgojno-izobraževalnim zavodom, ki so s številčno udeležbo podprli projekt in mu ponovno dali pomembno dodano vrednost.

5 VIRI

1. Mušič S, Gregorič M. Tradicionalni slovenski zajtrk: izvajanje nacionalnega projekta 2017. Pridobljeno februarja 2023 s spletne strani: https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/07/tradicionalni_slovenski_zajtrk_2017.pdf
2. S tradicionalnim slovenskim zajtrkom do bolj zdravih prehranskih navad. Pridobljeno januarja 2020 s spletne strani: <https://www.nijz.si/sl/s-tradicionalnim-slovenskim-zajtrkom-do-bolj-zdravih-prehranskih-navad>
3. Zupančič Tisovec B, Kordiš T, Gregorič M, Mušič S, Vrdelja M. Tradicionalni slovenski zajtrk: izvajanje nacionalnega projekta 2015. Pridobljeno februarja 2023 s spletne strani: https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/07/tradicionalni_slovenski_zajtrk_2015.pdf
4. Gregorič M., Kordiš T, Zupančič Tisovec B. Tradicionalni slovenski zajtrk: Poročilo o nacionalnem projektu 2014. Pridobljeno februarja 2023 s spletne strani: https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/07/tradicionalni_slovenski_zajtrk_porocilo_2014.pdf
5. Gregorič M, Fajdiga Turk V, Gabrijelčič Blenkuš M. Tradicionalni slovenski zajtrk: Poročilo o nacionalnem projektu 2012. Pridobljeno februarja 2023 s spletne strani: https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/07/tradicionalni_slovenski_zajtrk_porocilo_2012.pdf
6. Gregorič M. Zajtrkovanje. V: Jeriček Klanšček H., Roškar S., Koprivnikar H., Pucelj V., Bajt M., Zupanič T. (ur.). Neenakosti v zdravju in z zdravjem povezanih vedenjih slovenskih mladostnikov Ljubljana, Inštitut za varovanje zdravja: 2011, 157 - 165.
7. Kvas Majer T. Projekt Tradicionalni slovenski zajtrk. Strokovno srečanje ravnateljic in ravnateljev vrtcev/osnovnega šolstva. Portorož, 18. 10. in 8. 11. 2016. Pridobljeno januarja 2018 s spletne strani: <http://solazaravnateljce.si/wp-content/uploads/2016/10/Ravnateljic-vrtcev-TSZ-2016.pdf>
8. Jeriček H. in sod. Z zdravjem povezana vedenja v šolskem obdobju med mladostniki v Sloveniji: izsledki mednarodne raziskave HBSC, 2014. Ljubljana. Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2015.
9. Kostanjevec S., Koch V. Prehransko znanje otrok in njihov odnos do zdravega načina prehranjevanja. V: Zbornik predavanj. Posvetovanje Varna in zdrava prehrana na mizi potrošnika, Ljubljana, 7. december. Ljubljana. Visoka šola za zdravstvo, 2007.
10. Resolucija o nacionalnem programu o prehrani in telesni dejavnosti za zdravje 2015 – 2025, Pridobljeno februarja 2023 s spletne strani: https://www.dobertekslovenija.si/wp-content/uploads/2017/10/Resolucija_.pdf
11. Tradicionalni slovenski zajtrk. Pridobljeno februarja 2023 s spletne strani: <https://www.nasasuperhrana.si/tradicionalni-slovenski-zajtrk/>
12. Navodila za izvedbo projekta Tradicionalni slovenski zajtrk. Pridobljeno februarja 2023 s spletne strani: <https://www.nasasuperhrana.si/tradicionalni-slovenski-zajtrk/wp-content/uploads/2022/10/Navodila-TSZ-2022k.pdf>
13. Gregorič M, Fajdiga Turk V, Gabrijelčič Blenkuš M, Vrdelja M. Poročilo o evalvaciji projekta »Tradicionalni slovenski zajtrk«. Pridobljeno februarja 2023 s spletne strani: https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/uploaded/porociloevalvaciji_4992.pdf
14. Gregorič M, Mušič S, Stare M. Tradicionalni slovenski zajtrk: izvajanje nacionalnega projekta 2019. Pridobljeno februarja 2023 s spletne strani: https://www.nasasuperhrana.si/tradicionalni-slovenski-zajtrk/wp-content/uploads/2020/04/TSZ-poro%C4%8Dilo_2019_KON%C4%8CNOk.pdf